

Stjepan Tomislav Poglajen i kršćanski personalizam¹

Ivan Šestak
isestak@ffdi.hr

Moram priznati da sam do prije nekoliko godina o Stjepanu Tomislavu Poglajenu, mojem nekadašnjem redovničkom subratu, pa i prethodniku u uređivanju časopisa *Život*, jedva što znao. Čuo sam doduše usput da je on u »olovnim vremenima« običavao mladim isusovcima na njihovim specijalističkim studijima u Rimu ili negdje drugdje održati zanimljivo »gestrateško« predavanje o idejnim i ideološkim kretanjima u svijetu, da je nakon njegove smrti u *Obnovljenom životu* o njemu jedan romansirani prilog napisao naš glasoviti novinar Ivo Sečkar, kojemu je svojedobno Poglajen pomogao da započne studij - premda je (nota bene!) ovaj bio lijeve orijentacije, a Poglajen je to znao. No, to je bilo sve.

Onda se međutim dogodilo nešto što me iznenadilo. Naime, dr. Dragutin Sikirić zamolio me da mu fotokopiram propovijed pod naslovom »Kralju vjekova kojemu sve živi« objavljen u *Životu* godine 1938., koju je Poglajen izgovorio na svetkovinu Svih svetih na zagrebačkome groblju Mirogoj, a prenijela ju je i tadašnja Radiostanica Zagreb. Tada se pojavilo čuđenje s pitanjem:

»Pa kakav je to čovjek bio Poglajen čije se propovijedi ljudi sjećaju i nakon gotovo sedam desetljeća?!«

A potom saznah da Slovaci o njemu spremaju znanstveni skup, da dapače kane pokrenuti proces za njegovo proglašenje blaženim. O njemu mi je nakon toga posvjedočio i nedavno preminuli isusovac Vladimir Vasilj, dugogodišnji ravnatelj Nadbiskupske klasične gimnazije u Zagrebu, koji ga se iz svojih mladih dana prisjetio iz isusovačke rezidencije u Palmotićevoj:

»Znate, on je bio neobično sposoban i radin. Budući da je navečer radio s raznim grupama, nije mogao ustajati baš rano kao drugi, ali smo ga redovito običavali zateći kako jutarnju meditaciju obavlja klečeći na galeriji bazilike!«

¹ Prigodom objavljivanja knjige: Ivan ŠESTAK (ur.), *Stjepan Tomislav Poglajen: Kršćanski personalizam. Govori, članci, studije*, Zagreb, Glas Koncila, 2011.

Slušajući kasnija svjedočanstva o njemu, a objedinjena su u prigodnom zborniku² – jedno takvo napisao je i dr. Franjo Zenko – te čitajući njegove priloge i proučavajući njegovo egzemplarno uređivanje časopisa *Život* od 1937. do 1941. godine, pomalo sam shvaćao da je ključ za razumijevanje Poglajena upravo ono »klečanje«. Ideju vodilju, ali i snagu za njegovo djelovanje pronalazimo u Formuli instituta Družbe Isusove, koji je odobrio Julije III. 21. srpnja 1550., a koja kaže da isusovac vojuje pod zastavom križa za Boga, da služi samo Gospodinu i Crkvi, njegovoj zaručnici, pod rimskim prvosvećenikom, Kristovim namjesnikom na zemlji. Ovu će ideju Poglajen razraditi u uvodniku sedmoga broja časopisa *Život* 1940. godine, kada se slavila 400. obljetnica osnutka reda Družbe Isusove. Tu se dakle nalazi ideja Kristova kraljevstva koja će svoj odjek naći u svim aktivnostima Katoličke akcije, koju je osnovao Pijo XI., a s kojom je Poglajen došao u doticaj na studiju teologije u Belgiji. O njoj će on kasnije objaviti više priloga. U tom je smislu već spomenuti Ivo Sečkar s pravom zaključio da je zvijezda vodilja Poglajenova apostolata bio Krist Kralj, taj »najsilniji magnet za novi duh svijeta i socijalnog poretka«.

Osim toga, tu je i personalizam, usmjerenje unutar suvremene filozofije, koje je utemeljio francuski mislilac Emmanuel Mounier i svoje ideje širio časopisom *Esprit*. U stvari, svi Poglajenovi prilozi odišu izrazito personalističkim stilom! Njegova je retorika posve slobodna od praznih fraziranja. Njegovi napisi uvijek upućuju na osoban odnos prema Bogu i prema čovjeku-osobi, personi, koja je najviša vrijednost u svoj zbiljnosti – *id quod est perfectissimum in tota natura* – te stoga zahtijeva najveće poštovanje. Evo za ilustraciju tek nekoliko riječi iz spomenute propovijedi za Sve svete:

»U sjeni Križa Kristova, vi grobovi tihi, niste otimači naših dragih pokojnika: vi ste samo čuvari njihovih tjelesa i najiskreniji prijatelji naših duša.«

Na podlozi spomenutih duhovnih silnica, koje su jednostavno nosile Poglajenovo djelovanje, posve je razumljiva njegova netrpeljivost prema svakom totalitarizmu: najprije komunizmu, a potom nacionalsocijalizmu i fašizmu. Njihov je nazivnik ne samo ateizam nego i antiteizam, pa su stoga bili ne samo neljudski, nego i protuljudski sustavi koji su ubrzo počeli pokazivati svoje pravo lice u zemljama u kojima su prevladali, a koje je Poglajen domaćoj publici prokazivao u svojem časopisu u rubrici »Dokumenti i činjenice govore...« Nije nimalo neobično što je ovakvo pisanje imalo i posljedice. Naime, 1939. zabranjen je posljednji dvobroj časopisa jer njegovi prilozi »tvore krivično djelo kažnjivo po Zakonu o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi!« Zvuči još uvijek nekako poznato, zar ne?! Poglajen je (zasigurno sa zadovoljstvom!) rješenje o zabrani broja objavio kao uvodnik u prvom broju sljedeće godine.

² Usp. Ivan ŠESTAK (ur.), *Stjepan Tomislav Poglajen alias profesor Kolaković (1906-1990)*. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija, održanog u Zagrebu 28. rujna 2006. povodom 100. obljetnice rođenja S. T. Poglajena, Zagreb, 2007.

Ovdje želim spomenuti barem dvije stvari smatrajući da su one za Poglajena bile neobično važne, a i nama u današnjim prilikama mogu dati toliko potrebno svjetlo za snalaženje na našim političkim i duhovnim raspućima.

Prvo, Poglajenov odnos prema domaćim očijukanjima s Velikom Njemačkom. U uvodniku u 4. broj *Života* za 1938. godinu pod naslovom »Opasne ekvokacije« Poglajen prokazuje okretanje nekih u Hrvatskoj (obilježava ih satelitskim mentalitetom!) prema »Velikoj Njemačkoj« upozoravajući da nacizam zapravo Hrvatsku prezire:

»Prezire iz nutarnjeg uvjerenja i iz momentalne taktike. Prezire, jer sebe smatra superiornom, božanskom rasom, koja je pozvana da dominira, a ne da surađuje u međunarodnoj obitelji; prezire, jer instinktivno osjeća da je njegovoj brutalnosti, njegovoj sentimentalnoj maglovitosti, njegovu sustavnom cinizmu – duboko etička hrvatska duša sasvim tuđa; prezire, jer sluti da će Hrvate za svoje – bliže, a pogotovo daljnje – planove logički i gotovo nužno imati protiv sebe. Prezire, jer se konačno i – boji.«

Poglajen prokazuje i neke naše katolike koji vjeruju nacističkom antikomunizmu:

»Oni su uz nacističku 'antikominternu', jer su protiv komunističke 'kominterne', a zaboravljaju da se i antikominterni i kominterni konačno svode na isti nazivnik: *bolševizam*, tj. transponiranje transcendentalnoga, apsolutnoga u skućeni, uski, infrajudski okvir ekonomskoga, biološkoga, klase, rase. Taj novi *absolutum* je i norma moralnosti i norma istine: i nacizmu i komunizmu. Obojici je sve 'dopušteno', 'pravno', 'moralno', 'dobro', 'istinito', što odgovara rasnoj odnosno nacističkoj, klasnoj odnosno komunističkoj diktaturi.«

U ovom kontekstu očijukanja s »Velikom Njemačkom« neka bude spomenut i Poglajenov uvodnik pod pseudonimom »Croata« u trećem broju iz 1938. pod naslovom »Konac Austrije: Epilog ili prolog?« kojim je popraćen »Anschluß Österreichs«. Uvodničar je sagledao etiologiju toga događaja, zavirio u dinamiku nacističkog grabljenja »Lebensrauma« te strateškom analizom materijalnih i psiholoških čimbenika predvidio katastrofu u koju će ova nametnuta ideologija dovesti njemački narod: »Nur vorwärts, vorwärts: kao 1914. nach Paris, nach Paris... Da kam aber – Versailles!« Nakon takvih redaka posve je razumljivo zašto Poglajen nakon ulaska njemačkih trupa nije mogao ostati u Zagrebu! Poglajen je stoga u nas tako izrazito demantirao ono često paušalno etiketiranje Katoličke crkve i njezinih službenika kao navodnih pobornika totalitarnih ideologija. On je bio njihov protivnik, i to ne polazeći od ikakvih ideoloških pretpostavki, nego od produbljena kršćanskog polazišta koje se oslanja na personalizam.

Drugo je Poglajenov stav prema samoj biti hrvatskoga nacionalnog bića. Poglajen je, naravno, po svome katoličanstvu bio kozmopolit, ali samo kao hrvatski rodoljub! Osobitost je svojega rodoljublja izrekao u svojem posljednjem napisu u časopisu, tj. u uvodniku za prvi broj u 1941. godini pod naslovom

»13-vjekovna Hrvatska«, i to prigodom proslave trinaest stoljeća pokrštenja Hrvata. Nadahnuti urednik izriče čuđenje nad pukim opstankom svojega naroda i to unatoč mnogim nepovoljnim »vanjskim čimbenicima«. U jakom *crescendu* daje i odgovor:

»Unatoč našim naivnostima, unatoč našoj sitničavoj podjeljivosti, našem nerazumljivom kompleksu podcjenjivanja samih sebe, našem skoro hereditarnom priljepljivanju uz druge, našoj skoro milenijskoj navici da pandurujemo drugima i za druge, da vječno antichambriamo: unatoč svim tim slabostima, jest nešto čvrsto u nama, neoborivo, silno kohezivno, što nas unatoč svim razdvajanjima spaja, što nas unatoč svim klonulostima drži, što nas usprkos svih padova opet diže.«

Entelehiju te unutarnje snage sačinjava bitna katolička usidrenost hrvatskoga naroda:

»Rim kao sjedište pape, papa kao nasljednik Petrov i namjesnik Kristov, vidljiva glava Crkve, Crkva katolička kao živo, produženo božansko-čovječansko mistično tijelo Kristovo: to je ona nova transcendentalna prastvarnost, iz koje je po tajanstvenoj vodi sv. krsta zastrujila nepresahnjiva vitalnost božanskog života pojedinim stanicama hrvatskog organizma...«

Jubilej dakako prijeteći obvezuje:

»U to se sa svom ozbiljnošću moramo uživjeti mi, ako ne ćemo da nakon 13 vjekova učinimo izdaju nad svojom osnovnom i središnjom stvarnošću, nad hrptenicom svoje povijesti, nad svojom autentičnom hrvatskom dušom i tako kao narod – izdahnemo.«

Što je dakle činiti za očuvanje nacionalnoga bića? I tko bi u tome trebao odigrati središnju ulogu? Odgovor valja iščitati iz Poglajenova nekrologa nadbiskupu dr. Antunu Baueru, kojega je urednik potpisao pseudonimom »Catholicus«. Uvodničar hvali Bauerovu zabranu da se svećenici bave politikom. Koja je onda uloga Crkve? Poglajen daje smjernice:

»Zato Crkva iskazuje najveće rodoljublje domovini kada se (...) sva daje na izgradnju ljudi, na stvaranje kršćana. Jer konačnom sudbinom domovine ne odlučuju ni časari, ni govordžije, ni pisari, ni sitni igrači političkih kombinacija, ni istrenirani kompromiseri – nego *Ljudi*.«

Poglajen u tome uvodniku ističe Bauerovo zalaganje za katoličko školstvo i odgoj jer on kao isusovac nadahnut Ignacijevom karizmom dobro zna da onaj tko drži škole i odgojne ustanove, ima duše! Osim toga, uvodničar nije zaboravio istaknuti ni Bauerovu zahvalnost za ustanove za odgoj svećenika »kojima je on posvetio najbolju od najboljih svojih pažnja, jer je znao da se konačno u kleru odigrava budućnost Crkve u jednom narodu«.

Zaključno, valja konstatirati da je Poglajenov misaoni »Ansatz« bio dakle personalistički! Personalizam se pak javlja u vremenu teške materijalne, ali i sveukupne duboke duhovne krize na europskom tlu koja prijete poništenju ljud-

ske osobe. Za Emmanuela Mouniera, utemeljitelja personalizma, filozofija nije bila nikakva anemična sveučilišna profesija – takvom ju je naime za vrijeme svojega studija doživio na Sorboni – već djelatna usmjerenost prema realnim povijesnim iskustvima. Filozofske se ideje moraju izreći u akciji, moraju se utjeloviti, inkarnirati na socijalnom i političkom području.

Današnje je vrijeme također vrijeme krize, i to ne samo ekonomske nego i sveopće duhovne krize koja je, kako to sve jače dolazi do izražaja, etiološki generator one prve. Čovjek je bačen u zupčanike ekonomskih, političkih i idejnih sustava. Pri tom mu se na ekstatičan način sugerira osjećaj slobode, a da on uopće ne zamjećuje da je zapravo rob: marljivi radnik i još marljiviji potrošač, s uvijek praznim džepovima i još praznijim srcem! Mounier nam je pokazao da je zapravo vrijeme krize stvaralačko razdoblje, baš kao što to i sugerira riječ »kri-no« – razlučujem, prosuđujem itd. Nema mjesta pesimizmu. Na Mounierovu i Poglajenovu tragu iskustvo tragičnosti ujedno otkriva i doživljaj punine.

Mi smo pozvani, pa i časopisom *Nova prisutnost*, baš kao nekada i Emmanuel Mounier časopisom *Esprit*, promicati vrijednost ljudske osobe, njezin jedinstven poziv u cjelokupnom kozmosu, nužnost angažiranja njezine slobode na materijalnom i duhovnom području.

Nadalje, u ovoj eri sveopće globalizacije valja neumorno, ali i inteligentno na kulturnom i znanstvenom području upozoravati na onu entelehiju našega naroda koja nas je unatoč svemu održala, tj. na katoličanstvo koje je odnjihalo današnju Europu, ali i našu samobitnost. Ovo vrijeme prilikom ponovnog posjeta Svetog Oca prava je prigoda za to!

Crkva, kao što kaže Poglajen, mora odgajati ljude, prave ljude koji na kraju krajeva odlučuju narodnom sudbinom. To se poglavito može činiti dobrim katoličkim školama. Kroz njih se i sama Crkva profilira te postaje značajan krajevni i mjesni »igrač« – kao što to vidimo da je slučaj u mjestima koja imaju katoličke škole: u Osijeku, Požegi, Brodu, Šibeniku, Pazinu, čiji se učenici redom upisuju na fakultete koje žele. Takve škole već donose svoje prve plodove. Naime, alumni tih škola su ljudi zavidnih kognitivnih kompetencija zavijenih u veo vrline. Takvi na terenu svojim odgovornim radom natapaju okolinu kršćanskim vrijednostima koje redom promoviraju osobu, personu. Valja dakle poticati otvaranje što više takvih škola, na čemu – čujemo – i Vatikan sve odlučnije inzistira. Ne moram ni spominjati Hrvatsko katoličko sveučilište koje mora postati krovna institucija naših intelektualaca.

To su tek tri ideje koje poštovani čitatelji i čitateljice ovih redaka, kao ugledni ljudi, mogu posredovati utjecajnim krugovima koji odlučuju u našem društvu – kako u državi tako i u Crkvi.